

חיים נחמן ביאליק

1873 – 1934

יום הולדתו של חיים נחמן ביאליק חל בעשרה בטבת.

חפשו מידע באינטרנט על חיים נחמן ביאליק וערכו לו ת"ז (מקום הולדתו, רקע על משפחתו, היכן למד? במה עסק? מה השינויים שחלו בחייו? מתי עלה ארצה?

היכנסו לאתר "שירונט", ובחרו שיר של ביאליק, שאתם אוהבים במיוחד. איזה שיר בחרתם? ומדוע?

מדוע נחשב ביאליק למשורר העברי הראשון?

לפניכם פירוש למילה **לאום** מתוך מילון אבן שושן.

לְאֹם – עם, אומה, קיבוץ גדול של בני אדם המתייחסים על מוצא אחד, על גורל משותף בתולדותיהם, ועל-פי-רוב גם על לשון מדוברת אחת ועל ארץ מושב עיקרית אחת.

לפניכם פירושים למילה **לאומי** מתוך מילון אבן שושן.

לְאֹמִי – 1. השייך לאומה כולה, שהוא נחלת הלאום או שהוא לפי רוח הלאום; 2. חובב עמו, חדור רגש נאמנות לעם ושאיפה לראותו חופשי, עצמאי ומאושר; 3. הטוען שענייני האומה בכללותה קודמים לענייני מעמד מסוים או לענייני הפרט.

ביאליק מכונה "המשורר הלאומי". איזה מבין הפירושים למילה "לאומי" מבטא את הסיבה להגדרת ביאליק כמשורר הלאומי? מדוע הוא נחשב כך?

הַנֶּעַר דָּוִד וְכַדֵּי הַדְּבִשׁ / חַיִּים נַחְמָן בִּיאֲלִיק

א

בִּימֵי שָׂאוּל הַמֶּלֶךְ יָשְׁבָה בְּאֲשֶׁקְלוֹן בְּקֶרֶב הַפְּלִשְׁתִּים אִשָּׁה אֲלֻמָּנָה מִן הָעֵבְרִיּוֹת. וְהָאִשָּׁה יָפֶת תֹּאֵר וְטוֹבֶת מְרָאָה עַד מְאוֹד, וְכֶסֶף רַב לָהּ, אֲשֶׁר הִנְחִילָהּ בַּעֲלָהּ הָעֵשִׂיר בְּמוֹתוֹ. וַיִּרְאֶנָּה נָצִיב פְּלִשְׁתִּים וַיִּשָּׂא עֵינָיו אֵלֶיהָ, וַיַּחְרַשׁ מְזֻמוֹת לְתַפְסָּה וּלְהַבִּיאָהּ אֶל בֵּיתוֹ בְּחִזְקָה, כִּי בְיָמִים הֵהֵם לֹא נֹדְעָה עוֹד יָד שָׂאוּל בַּפְּלִשְׁתִּים, וַתָּרֶם יָדָם עַל יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ בָהֶם כְּרָצוֹנָם. וַתִּירָא הָאִשָּׁה מְאוֹד לְנַפְשָׁהּ, פֶּן יַעֲשֶׂה בָּהּ הַפְּלִשְׁתִּי אֶת מְזֻמָּתוֹ הַרְעָה, וַתִּקַּם וַתֵּאָגֵר אֶת-כָּל-שִׁקְלֵי זָהָב וְכֶסֶף וַתִּטְמַנֶּם יָדוֹת יָדוֹת בְּכַדֵּי חָרָס, וּבְכֵי הַכְּדִים שָׂמָה דְּבִשׁ, וַתִּשָּׂאֵן בְּסִתֵּר לְשִׁכְנָהּ הָעֵבְרִי, הוּא מוֹדַע בַּעֲלָהּ מֵאֲזוּ, וַתִּפְקִידוֹ בְּיָדוֹ בְּפָנֵי עֲדִים, וַיְדַבֵּר הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַטְּמוּנִים שֶׁם לֹא הִגִּידָה לוֹ. וּבַלְיָלָהּ הִהוּא בְּרַחַה הָאִשָּׁה מִן הָעִיר וּמְזֻמָּת הַנָּצִיב הוֹפְרָה. וּמוֹדַע הָאֲלֻמָּנָה טָמַן אֶת-כַּדֵּי הַדְּבִשׁ בְּאוֹצָרוֹ בְּאַחַת הַפְּנוֹת וַיִּשְׁפָּחוּ. וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעַשׂ הָאִישׁ מִשְׁתֵּה בְּבֵיתוֹ, כִּי הִבִּיא אִשָּׁה לְבָנוֹ, וַיִּשֶׂם דְּבִשׁ לְפָנֵי הַקְּרוֹאִים, וְלֹא מָצָא לְכֻלָּם. וַיִּזְכֹּר אֶת הַפְּקֻדוֹן, וַיָּבֵא לְאוֹצָרוֹ לְשֶׁאֶל-לוֹ מַעֲט דְּבִשׁ מִן הַכְּדִים, וַיְהִי בַהֲרִיקוֹ אֶת-הַכֶּד הָאֶחָת – וַהֲנִיחָה זָהָב וְכֶסֶף נוֹצְצִים מִקְרָבָהּ. וַיַּחֲפֹשׂ גַּם בְּיִתֵּר הַכְּדִים וַהֲנִיחָה כָּל מְלֵאוֹת שִׁקְלֵי כֶּסֶף וְזָהָב מִתַּחַת לְמַכְסֵה הַדְּבִשׁ; וַיִּסִּיתָהוּ בְּרַק הַזָּהָב, וַיִּמְעַל מַעַל, וַיִּשְׁלַח יָד בַּפְּקֻדוֹן שִׁכְנָתוֹ הָאֲלֻמָּנָה, וַיִּקַּח בְּסִתֵּר אֶת-כָּל-הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וַיִּשֶׂם בְּכֻלָּיו, וְאֶת הַכְּדִים מִלֵּא אַחֲרֵי-כֵן דְּבִשׁ עַד שִׁפְתוֹ כְּבִרְאשׁוֹנָהּ, וְכַכְּלוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת-הַתּוֹעֵבָה וַיִּמַּח יָדָיו וַיִּצֵּא, וַיֹּאכַל, וַיִּשְׁתֵּי, וַאִישׁ לֹא יָדַע אֶת-גִּנְבָּתוֹ.

ב

וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּצֵּא שָׂאוּל לְקֻצוֹת בַּפְּלִשְׁתִּים, וַיָּד בָּהֶם מִכָּה גְדוֹלָה וַיַּפֵּל מֵהֶם רַב, וְגַם נָצִיב אֲשֶׁקְלוֹן נָפַל בְּנוֹפְלִים. וַתִּשְׁמַע הָאֲשֶׁקְלוֹנִית כִּי מֵת הָאִישׁ הַצּוֹדֵה לָהּ, וַתִּבְרָךְ אֶת-אֱלֹהִים, וַתִּמְהַר וַתִּשָּׁב אֶל עִירָהּ וְאֶל בֵּיתָהּ. וַתָּבֵא אֶל שִׁכְנָהּ לְקַחַת פְּקֻדוֹנָהּ, וַיּוֹצֵא אֵלֶיהָ אֶת-כָּל-הַכְּדִים עַד אַחַת וַיִּשִּׁיבָן לַיָּדָה בְּפָנֵי הָעֲדִים הָרֵאשׁוֹנִים, כָּל מַסְפָּרוֹ וְכַמְרֵאִיהוֹ, מִלֵּאוֹת דְּבִשׁ עַד שִׁפְתוֹ, כִּיּוֹם אֲשֶׁר הִפְקִדוּ בְּיָדוֹ, אִין נִגְרַע מְאוּמָה. וְהָאִשָּׁה לְקַחַת אֶת-הַכְּדִים וַתִּשָּׂאֵן אֶל בֵּיתָהּ, וַיְהִי בַּעֲרוֹתָהּ אוֹתָן וַהֲנִיחָה לֹא מְצָאָה בְּתוֹכוֹ אֶת-כֶּסֶף וְזָהָב. וַתִּשָּׂא הָאִשָּׁה אֶת-קוֹלָהּ וַתִּבְדֹּ מְאוֹד, כִּי מָה-תַּעֲשֶׂה עִתָּה בְּאֲבֹד לָהּ כָּל-רְכוּשָׁה יוֹם אֶחָד, וְהִיא אִשָּׁה אֲלֻמָּנָה וְקִשְׁת רּוּחַ וְשִׁבְעַת עֲמָל וַנְּדוּדִים. וַתִּרְץ וַתִּצְעַק

אֶל שׁוֹפֵט הָעִיר וַתִּסְפֹּר-לוֹ אֶת-כָּל-הַדְּבָר, וַיִּשְׁמַע הַשׁוֹפֵט אֶת-צַעֲקוֹתֶיהָ, וַיֵּט אָזָן לְכָל דְּבָרֶיהָ וַיֹּאמֶר:

"בְּתִי, הִיֵּשׁ לָךְ עֵדִים כִּי שָׁמַת כֶּסֶף וְזָהַבְתְּ בַּכֶּדִים?"

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה: "אֵין."

וַיֹּאמֶר הַשׁוֹפֵט: "אִם כֵּן מָה אַעֲשֶׂה לָךְ, בְּתִי? לְכִי אֶל הַמֶּלֶךְ שָׂאוּל, אוֹלֵי יוֹשִׁיעֶזְקֵהוּ הוּא." 30
וַתֵּלֶךְ וַתָּבֵא לִפְנֵי שָׂאוּל, וַיִּשְׁמַע גַּם הוּא אֶת-דְּבָרֶיהָ, וַיִּשְׁלַחנָה אֶל הַזִּקְנִים אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בֵּית-אֵל, וַתָּבֵא וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי שְׁבָעִים וּשְׁנַיִם הַזִּקְנִים אֲשֶׁר בְּבֵית-אֵל וַתִּסְפֹּר בְּאָזְנוֹיהֶם אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַמַּעַל אֲשֶׁר מַעַל שְׂכֵנָה בַּפֶּקֶדוֹן וַיִּצְיַנְנָה יוֹם אֶחָד רִיקָה מִכָּל-רְכוּשָׁה.

וַיִּשְׁאַלנָה גַם נָשִׂיא הַזִּקְנִים כְּשֵׂאלַת הַשׁוֹפֵט לֵאמֹר:

"בְּתִי, הִיֵּשׁ לָךְ עֵדִים כִּי אֲמַנֵם כֵּן הוּא כְּדַבְרֶיךָ, כִּי שָׁמַת כֶּסֶף וְזָהַבְתְּ מִתַּחַת לְדָבְשׁ?" 35

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה:

"אָהָה, אֲדֹנָי, וְכָל-עֵדִים אֵין לִי, כִּי עָשִׂיתִי בְּעַרְמָה וּבַחֲפוּזוֹן מִפֶּחַד נָצִיב פְּלִשְׁתִּים עָלַי."

וַיֹּאמֶר נָשִׂיא הַזִּקְנִים:

אִם עֵדִים אֵין לָךְ קִצְרָה גַם יָד הַשׁוֹפְטִים מֵהוֹשִׁיעֶזְקֵךְ. יוֹשִׁיעֶזְקֵךְ אֱלֹהִים.

ג

וַתֵּצֵא הָאֵלֶמְנָה מֵאֵת פְּנֵי הַזִּקְנִים בְּמִפְּחַ נֶפֶשׁ, וַתֵּלֶךְ בְּדַרְךָ לָשׁוּב אֶל בֵּיתָה הַלּוֹךְ וּבָכָה, 40
כִּי רָאֵתָה אֶת-נַפְשָׁה עֲזוּבָה, וְאֵין יֵשַׁע וְאֵין תִּקְוָה. הִיא יָצְאָה אֶת-הָעִיר, וְהִנֵּה חֵבֶר נְעָרִים קִטְנִים לִפְנֵיהָ, מְשַׁחֲקִים יַחַד עַל יַד הַדָּרֶךְ. וַיֵּצֵא הָאֶחָד, וְהוּא נָעַר אֲדַמוּנֵי יִפְהָ עֵינָיִם, וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁאַלָה בְּרַחֲמִים:

"מָה-לָּךְ, אִשָּׁה, כִּי תִבְכִּי, וַיָּד מִי הִיָּתָה בָּךְ? הַיָּד אֱלֹהִים אִם יָד אָדָם?"

וַתִּסְפֹּר-לוֹ הָאִשָּׁה אֶת-כָּל-הַרְעָה אֲשֶׁר עָשָׂה לָהּ שְׂכֵנָה הָעֵבְרִי וְאֶת-אֲשֶׁר הִשִּׁיבוּ 45
הַשׁוֹפְטִים אֶת-צַעֲקוֹתָהּ רִיקָם, מֵאֵין עֵדִים לָהּ. וַתִּבְךְ מְאוֹד וַתֹּאמֶר:

"אָהָה, בְּנִי! אֵיכָכָה אָשׁוּב עִתָּה אֶל בֵּיתִי, וְלִי אֵין מִשְׁעָן וּמִשְׁעָנָה, כִּי אִשָּׁה אֶלֶמְנָה אֲנִכִּי, וּבְיָדֵי אֵין עִתָּה כָּל."

וַיֵּצֵא לִבָּב הַנָּעַר לְדַבְרֶיהָ, כִּי נִכְמְרוּ עָלֶיהָ רַחֲמָיו, וַיִּנְחַמָּהּ וַיֹּאמֶר:

"אֵל נָא תִבְכִּי, אִשָּׁה, עוֹד לֹא פָסָה כָּל-תִּקְוָה. שׁוּבִי לְכִי אֶל-הַמֶּלֶךְ שָׂאוּל וּבִקְשִׁי מֵעִמּוֹ 50
כִּי יִתֵּן אֶת-מִשְׁפָּטְךָ בְּיָדֵי וְאֲנִי אוֹצִיאָנּוּ לָאוֹר. מִהָרִי לְכִי, וְאֲנִי אֲסַכָּה לָךְ כֹּה עַד שׁוּבֶךָ."

וַתַּעַשׂ הָאִשָּׁה כְּדַבְרֵיו וַתָּשָׁב אֶל הַמֶּלֶךְ וַתִּגַּד-לוֹ אֶת-דְּבָרֵי הַנָּעַר. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ:

"הביאיהו אלי."

55 ונתקרא האשה לדוד, ויבא וישתחו לפני המלך אפים ארצה. והמלך ראה את-רדף שנותיו וילעג לו בלבו ויאמר לו:

"האתה הוא זה הנער אשר התפאר באזני האשה לאמר: אני אוציא את-משפטך לאור?"

60 ויען הנער: "המשפט לאלהים ובחסדו אבטח. יצוה המלך את-עבדו, ואשר יורגי אלהים אותו אשמר לעשות."

ויסב המלך פניו מעמו אל האשה ויאמר: "לכי עמו וישיעד, אם יוכל." וילך הנער עם האשה, ויצונה להוציא אליו את-הכדים, ותוציאן, ויראן את-האיש אשר הפקדו בידו, וישאלהו:

"הכר-נא, האלה הן הכדים אשר היו מפקדות בידיך?" ויאמר האיש:

"אלה!"

70 ויצו הנער עוד, ויריקו את-כל-הדבש אל פלים אחרים. אחרי-כן הרים את הכדים אחת אחת וינפצן לעיני-כל-הנצבים שם, ויהי בנפצו, וימצאו פתאום שני שקלי זהב נוצצים בתוך השברים, כי דבקו אל צלעות הכדים, ולא השיגתם יד הגנב, וישארו שם.

אז ירים הנער את-שני השקלים לעיני כל-הקהל ויאמר: הנה שני העדים. האיש עשה את-התועבה בסתר ושני השקלים האלמים גלו עונו בקהל."

וירא הגנב כי נגלה עונו, ויתן תודה, וישב את-כל-הפקדון לאשה, לא החסיר מאומה.

75 ויושע הנער ביום ההוא בחכמתו את-האלמנה מינד עושקה.

ושאול וכל-ישראל שמעו את-דבר המשפט אשר עשה הנער וישתאו. וידעו כלם כי רוח אלהים בו.

ושם הנער דוד, הוא דוד בן ישי בית-הלחמי, אשר היה אחרי-כן למלך על ישראל.

משימות

1. בפתחת הסיפור מתוארת דמות. מיהי, ומה ידוע לנו עליה?
2. מה הייתה בעייתה הראשונה של האלמנה, וכיצד ניסתה לפתור אותה?
מה הייתה בעייתה השנייה, וכיצד ניסתה לפתור אותה?
3. סדרו את המשפטים במספרים לפי סדר הופעתם בסיפור.
 - א. וַיְהִי בַּנֶּפֶץ, וַיִּמְצְאוּ פְתָאוֹם שְׁנֵי שְׂקָלֵי זָהָב נֹצְצִים בְּתוֹךְ הַשָּׁבָרִים.
 - ב. וַיֵּרָא הַגָּנֵב כִּי נִגְלָה עֹוֹנוֹ, וַיִּתֵּן תְּנֻדָּה, וַיֵּשֶׁב אֶת-כָּל הַפְּקֻדוֹן לְאִשָּׁה, לֹא הֶחְסִיר מְאוּמָּה.
 - ג. וַיֵּצֵא לֵבָב הַנַּעַר לְדַבְרֶיהָ, כִּי נִכְמְרוּ עָלֶיהָ רַחֲמָיו.
 - ד. וְהָאִשָּׁה לָקְחָה אֶת-הַכֶּדִּים וַתִּשְׂאֵן אֶל בֵּיתָהּ, וַיְהִי בְעֵרוּתָהּ אוֹתָן וְהִנֵּה לֹא מִצָּאָה בְּתוֹכָן אֶת-כֶּסֶפָּהּ וַיִּזְהַבָּה.
4. מדוע חשוב כל-כך שלמעשיה של האלמנה יהיו עדים? מה עובדה זו אומרת על מערכת המשפט בעת ההיא?
5. מדוע בחרה האלמנה להחביא את הכסף דווקא בכדי דבש?
6. כתובו את המשפטים שלפניכם במילים שלכם.
 - א. כִּי בַיָּמִים הֵהֵם לֹא נֹדְעָה עוֹד יָד שְׂאוֹל בַּפְּלִשְׁתִּים
 - ב. וַיִּסִּיתֶהוּ בָרֶק הַזֶּהָב
 - ג. כִּי עָשִׂיתִי בְעֶרְמָה וּבְחִפְזוֹן
 - ד. הֲיָד אֱלֹהִים אִם יָד הָאָדָם?
 - ה. עוֹד לֹא פָסָה כָּל תְּקוּנָה
7. בשורה 3 כתוב: " וַיַּחְרַשׁ מִזִּמּוֹת " .
 - א. הסבירו את הביטוי, איזה אמצעי אמנותי הוא מציג?
 - ב. מי חרש מזימות?
 - ג. מה הייתה מזימתו?

8. סיפורו של ביאליק הוא סיפור עלילה קלסי. כתבו תבנית סיפורית הכוללת את פרטי המידע האלה: זמן, דמויות מרכזיות, דמויות משניות, הבעיה המרכזית בסיפור, מהלך ביניים, (לפני הפתרון והתרת הבעיה), פתרון

9. א. העתיקו מהסיפור את כל התיאורים על דוד, חפשו היטב את הפרטים מהרגע שדוד פוגש באלמנה ועד סוף הטקסט (ישנם כשבעה תיאורים).
ב. אילו תכונות עולות מתיאורו של דוד בסיפור, וכיצד הן יתרמו למלוכתו העתידי?
העתידי?

10. מדוע לא הצליחה האישה להוכיח את דבריה? כיצד עזר דוד לפתור את הבעיה?

11. קראו את השיר שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

דָּוִד יִפֶּה עֵינָיו / מֵאִיר יַעִישׁ

וְהוּא צֹאנֹו רוּעָה וְנִבִּיט עַל שָׁה פּוֹעָה, יִשָּׂא גְדֵי טוֹעָה
מִי הִכָּה חֲלָמִישׁ... וְנִחַבָּא בֵּין קוֹרֵי הָעֶפְכָּיִשׁ
וְכִנּוֹר מִיָּדוֹ לֹא יָמִישׁ
זֶה דָּוִד יִפֶּה עֵינָיו הוּא רוּאָה בְּשׁוֹשְׁנִים, בְּשׁוֹשְׁנִים
זֶהוּ דָּוִד יִפֶּה עֵינָיו מִתְּלַתֵּל בְּאֲדָמוֹנִי, בְּאֲדָמוֹנִי
דָּוִד מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל
מִי צָלַף בְּמִצְחוֹ וּבִקְלַע הַחֲדִיר לְמוֹחוֹ.
וְהָאוֹיֵב נִגַּף בְּבָרְחוֹ, כָּל הָעַם וְנִעְרוֹתָיו
זָמְרוּ שָׂאוֹל בְּאֲלָפָיו וְדָוִד בְּרִבְבוֹתָיו

א. אילו פרטים על דוד מופיעים בשיר, אך לא בסיפור?

ב. באיזה אירוע מדובר בבית השני של השיר?

12. מהו סגנון כתיבתו של ביאליק? מדוע בחר בו?

13. קראו את המידע שלפניכם, ואחר-כך מצאו בסיפור את מאפייני האגדה הבאים לידי ביטוי בסיפורנו, ותנו דוגמאות.

אַגָּדָה (מתוך מילון מורפיקס – רב מילים וגם מתוך מונחון לספרות)
אגדה היא סיפור דמיוני שמתרחשים בו דברים שלמעלה מהטבע; סיפור עם שלמעשי פלאים המתרחשים בו עשוי להיות בסיס היסטורי עובדתי כלשהו. אגדות עוסקות גם בנושאים דתיים או מיתולוגיים.
אגדה משלבת מציאות ודמיון, התרחשות טבעית ואל-טבעית, הפרזה והגזמה. מטרת האגדה היא לחנך. הטוב והצדק מנצחים. היא מרגיעה, נוסכת ביטחון וממלאה משאלות לב.

13. התאימו לכל מילה את משמעותה.

אכזבה קשה	נָצִיב פְּלִישְׁתִּים (שורה 13)
העביר, הוריש	טְמוּנִים (שורה 8)
מושל המופקד על מדינה	פְּקֻדוֹן (שורה 11)
חבר, מִכָּר	הַנְּחִיל
חבויים, מוסתרים	קְרוּאִים (שורה 11)
מוזמנים	מוֹדָע (שורה 7)
דבר המופקד לשמירה, עירבון	מִפְּחַ נֶפֶשׁ (שורה 40)

14. לפניכם שמות ופעלים הבנויים מכינויים חבורים. פרקו כל מילה, וציינו אם היא פועל או שם עצם. ציינו למה מתכוון כל כינוי חבור.
המילים: מְזַמְּתוֹ (6), אוֹצְרוֹ (10), וְתִשְׂאֵן (7), בְּהַרְיָקוֹ (12), וַיִּסִּיתֵהוּ (14), פְּקֻדוֹנָה (20), כְּמִרְאֵיהֶן (22), יוֹשִׁיעֵד (39), עוֹשֶׂקָה (74).

15. "וַיְהִי בְּהַרְיָקוֹ אֶת-הַפֶּד הָאֶחָת – וְהִנֵּה זָהָב וְכֶסֶף נוֹצְצִים מִקֶּרְבָּה" (שורה 12).
מה אפשר ללמוד מן המשפט הזה על המילה פֶּד, מבחינה לשונית?